

**ОЦІНЮВАННЯ РІВНІВ РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНОПРОФЕСІЙНИХ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ****В.І. КОВАЛЬЧУК**, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри
методики навчання і управління навчальними закладами**Національний університет біоресурсів і природокористування України***E-mail:shuparka @list.ru*

Анотація: В статті розглянуто проблему оцінювання рівнів сформованості професійних компетентностей майбутніх викладачів вищих навчальних закладів. Обґрунтовано необхідність створення моделі діагностування рівнів розвитку загальнопрофесійних компетентностей науково-педагогічних працівників на основі створення відповідного програмно-діагностичного комплексу. Розкрито сутність програмного комплексу як цілісності взаємопов'язаних програм, що узгоджені за функціями і форматами, мають одноманітні й чітко визначені інтерфейси та утворюють завершений інструментарій для розв'язання широкого спектру задач.

Ключові слова: компетентність, компетентності, компетентнісний підхід, загальнопрофесійні компетентності, оцінювання компетентності, програмно-діагностичний комплекс, засоби оцінювання компетентностей.

Актуальність (Introduction). Впровадження компетентнісного підходу в вітчизняну освіту, обумовлено загальноєвропейською тенденцією перебудови системи вищої освіти, й передбачає глибокі системні перетворення щодо викладання, змісту, оцінювання. На відміну від традиційної оцінки якості підготовки фахівців, що базується на використанні в освітніх стандартах термінів «знання», «вміння», «навички», в умовах реалізації компетентнісного підходу передбачено оперування поняттями «компетентність» і «компетенції».

Реалізацією компетентнісного підходу передбачено формування у людини здатності й готовності самостійно розв'язувати проблемні питання як у стандартних, так і в нових ситуаціях професійно-педагогічної діяльності. При цьому використання компетентнісної моделі в освіті передбачає принципові зміни в організації навчального процесу, діяльності вчителів і викладачів, способів оцінювання освітніх результатів порівняно з навчальним процесом, що ґрунтується на концепції «засвоєння знань».

Основною цінністю компетентнісно зорієнтованого навчання є сформованість у студентів умінь раціонально встановлювати цілі, визначати оптимальні шляхи розв'язання професійно-педагогічних ситуацій, ефективних способів і алгоритмів виконання фахових дій. Важливим є міркування зарубіжних дослідників Bowden і Martens: «Якщо ви не уявляєте, які ситуації можуть трапитися в житті учнів у майбутньому, навчіть їх універсальним способам дій» [5].

За компетентнісно орієнтованого навчання, у професійній підготовці, акцентується увага на тому, щоб допомогти людині вирішувати нові проблеми в незнайомих ситуаціях. Компетентнісна модель професійної підготовки не применшує цінності й важливості опанованих студентом знань – професійних і загально гуманітарних, комплекс яких створює їх когнітивну компетентність, що спільно з наявними та отриманими ціннісними орієнтаціями й набутими навичками визначає рівень професіоналізму майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). У психолого-педагогічній літературі проблема діагностування рівнів розвитку загальних і фахових компетентностей викладачів вищої школи розглядається в контексті комплексних досліджень професійної компетентності педагога. Так, у працях Дж. Равена [4] йдеться про формування компетентної особистості. Суголосно його концептуального бачення проблеми у Східнослов'янському освітньому просторі розроблено низку класифікацій компетентностей, котрі мають бути розвинені як результат здобуття вищої освіти (Н. Бібік, В. Бондар, М. Євтух, О. Зимня, В. Ковальчук, В. Краєвський, О. Малихін, А.Маркова, О. Пометун, С. Сисоєва, А. Хуторської та інші).

Вітчизняні та зарубіжні дослідники вважають, що системне оцінювання компетенцій, із метою виявлення рівнів особистісно-професійного становлення майбутніх фахівців, доцільно здійснювати шляхом порівняння отриманих результатів із визначеними нормами, середніми величинами або зіставлення з результатами попередніх діагностик. Сучасні науковці більшу увагу зосереджують на самооцінюванні студентами досягнутого рівня сформованості компетенцій, як результатів навчання. На основі рефлексивних суджень вони можуть здійснювати і коректувати траєкторію своєї освітньої діяльності. Такий підхід вимагає створення у ВНЗ «розвивального» середовища для формування та розвитку компетентностей.

Оцінюванні рівнів розвитку компетентностей більшій мірі реалізуються в загальноосвітніх навчальних закладах, а найбільшого поширення набули в сфері бізнесу. Прикметно, що в середовищі ВНЗ проблеми діагностики рівнів сформованості загальнопредметних компетентностей практично не порушувалися. Через недостатню наукову обґрунтованість та відсутність об'єктивного контролю, студенти, зазвичай, не володіють відповідною інформацією щодо сформованості рівнів набутих компетентностей, наявних прогалів та зворотного зв'язку щодо покращення успішності. Навчання буде ефективним лише за умови систематичного, ґрунтовного контролю та аналізу, тобто коли студенти постійно бачать результати своєї роботи. Сучасні оцінні засоби дозволяють виявити і зафіксувати рівень сформованості компетентностей за кожним критерієм на кожному рівні навчання. Проте сучасні науково-педагогічні працівники тільки розпочинають усвідомлювати значущість завдань щодо формування та оцінювання компетентностей, що обумовлено впровадженням освітніх стандартів.

Розглянуті в статті техніки оцінювання компетенцій в галузі освіти видаються ефективними, а тому активно освоюються різними педагогічними колективами. З-поміж найбільш результативних визначаємо такі: - оцінку за рівнем розвитку ключових компетенцій; - тести «на застосування» у визначенні предметних, міжпредметних компетентностей; - рейтингові моделі, що дозволяють визначити ступінь просування учня в однотипному середовищі; - моніторингові моделі, що передбачають створення «портфолію» як своєрідного «портфелю досягнень»; - обговорення і дискусії; - складання текстів різних родів, жанрів і типів; - презентації, представницькі дані, навички публічних виступів, вміння «триматися» перед аудиторією; - ситуаційно-поведінкові тести – короткі стандартизовані оцінні процедури; - тести ефективності обробки інформації; - особистісні опитувальники як набори стандартизованих анкет з питаннями закритого типу; - інтерв'ю як інструмент, що дозволяє відкрито обговорювати слабкі й сильні сторони та результати навчання, пояснювати свою точку зору; - метод стратегічного інтерв'ю; - спостереження – інструмент збору інформації і встановлення фактів; - анкетування – інструмент для збору інформації, причому респондентам надається час для знаходження і обробки необхідних даних / фактів; - контент-аналіз документації (журналів, характеристик та ін.); - портфолію документів як наборів матеріалів, що відображають діяльність учня/студента [3, с. 211].

За результатами проекту TUNING (оприлюднено в 2012 р.) професійні компетентності фахівців галузі освіти поділяються здебільшого на дві групи: загальні й фахові (за різними джерелами можуть варіюватися назви, але сутнісно-феноменологічне розуміння є незмінним) [3].

Загальновизнаною лакуною досліджень, у контексті реалізації положень компетентного підходу як парадигмально-визначального в освіті інформаційного суспільства за дотримання траєкторії та стратегій сталого розвитку глобалізованої цивілізації, є практико орієнтований аспект, що передбачає чіткість і прозорість у визначенні мінімально необхідної сукупності професійних компетентностей фахівця вищої кваліфікації в цілому та викладача вищої школи зокрема. Саме тому актуалізується проблема створення програмно-діагностичного комплексу вивчення рівня розвитку загальнопрофесійних компетентностей викладача вищого навчального закладу.

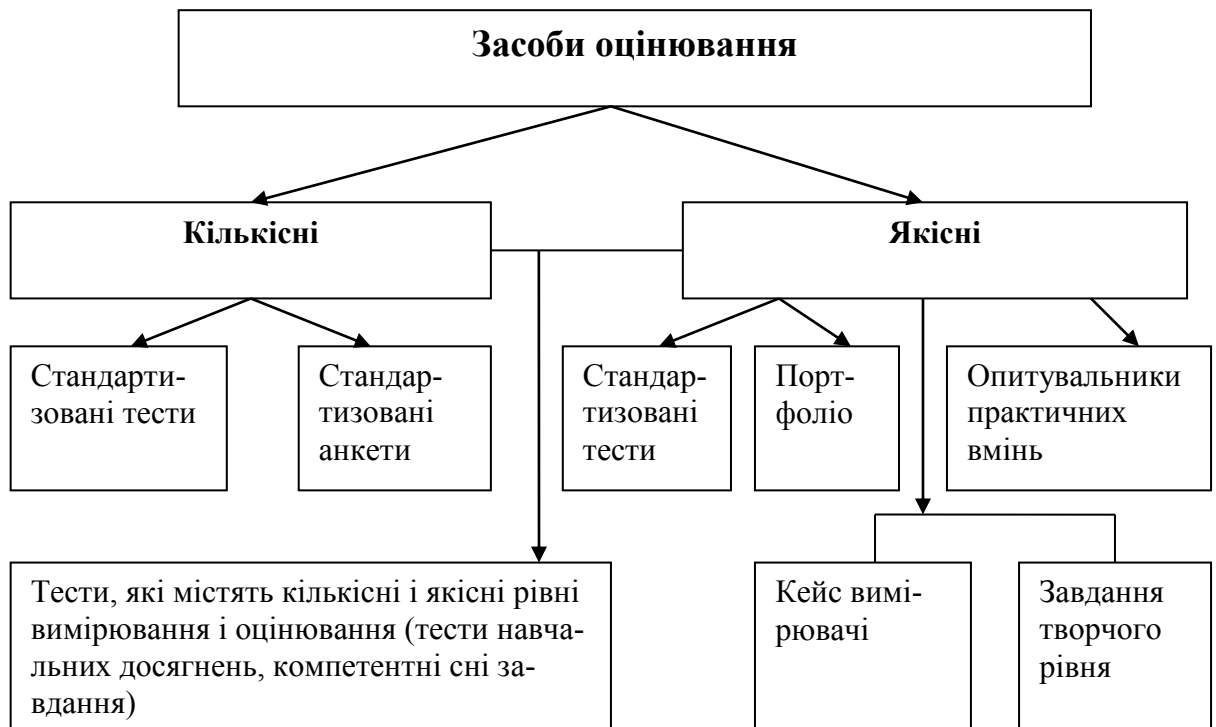

Рис. 1. Засоби оцінювання компетентностей

Оцінні засоби для вимірювання рівнів розвитку компетентностей вирізняються інтегральністю, комплексністю характеристиками рівня його універсальної і професійної кваліфікації. У процесі проектування й створення інноваційних оцінних засобів виявлення рівнів сформованості компетенцій важливо створити умови квазіреальної діяльності, що можливо, із одного боку, на основі активізації критичного мислення у розв'язанні проблем, а з іншого, – внаслідок використання наявних знань, комбінування способів діяльності та виконання інших творчих процедур, що супроводжуються отриманням матеріального продукту певної форми. Процедура оцінки компетентностей повинна бути заснована на оцінюванні продуктів діяльності студента чи викладача або на формалізованому спостереженні за його діяльністю (групова робота, діалог, рішення проектів, публічний виступ та ін.). Саме тому в світовій і вітчизняній теорії і контрольно-оцінній практиці існують труднощі розробки та використання засобів оцінки компетентностей та побудови моделей їх розвитку [1].

Неузгодженість розуміння в оцінюванні компетентностей обґрунтовуємо ігноруванням дослідниками суттєвих відмінностей між поняттями «результати освіти» та «рівні компетенцій». Викладачі можуть виявляти та оцінювати результати освіти із застосуванням різних педагогічних вимірювальних матеріалів, а компетенції як найбільш глибокі особистісні якості студента, можливо оцінювати лише в умовах дії та високої мотивації досягнення результатів цих дій. У зв'язку з цим діагностування компетентностей вимагає універсальних підходів до створення системи критеріїв, показників, шкал, одиниць й інструментів оцінювання. Оцінка кожного елемента освітніх результатів як відповідних рівнів сформованості компетенцій може бути кількісною або якісною, бальною або вербальною (словесною) [2]. Від того, які результати і в якій формі будуть сформовані, накопичуватимуться і інтерпретуватимуться залежить побудова системи навчання та розвитку студентів.

Як зазначає С. Тухи (Toohey, 1999) [6] основна цінність результатів навчання в формі компетенцій полягає в тому, що вони:

- уточнюють освітні цілі та стимулюють діяльність викладачів у розробці навчальної програми, виборі ефективної навчальної та оцінної діяльності;
- результати навчання сприяють зосередженню студентів на найбільш важливих аспектах їхнього навчання та допомагають зрозуміти цілі, які сформував викладач;
- зумовлюють необхідність перегляду освітніх цілей відповідно до запитів студентів;
- забезпечують ефективний зворотний зв'язок.

Мета (Purpose). обґрунтувати необхідність створення моделі вивчення рівня розвитку загальнопрофесійних компетентностей викладача вищого навчального закладу на основі створення відповідного програмно-діагностичного комплексу.

Методи (Methods). Аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати (Results). Традиційні контрольні зрізи знань та вибіркові письмові опитування, які поширені у вищих навчальних закладах, неефективно використовують робочий час науково-педагогічних працівників та часто містять необ'єктивні результати оцінювання через людський фактор. Діагностика рівня розвитку загальнопрофесійних компетентностей викладача вищого навчального закладу допоможе отримати об'єктивну інформацію за умови створення програмно-діагностичного комплексу вивчення рівня розвитку загальнопрофесійних компетентностей викладача вищого навчального закладу та активного використання програмного комплексу з дотриманням всіх вимог, що будуть викладені у розроблених методичних рекомендаціях.

У сучасних умовах існує потреба виявлення сутнісних характеристик феноменологічного розуміння професійних компетентностей викладача вищого навчального закладу відповідно до положень нової редакції Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.). Відсутні також варіфіковані валідні критерії за якими згадані компетентності могли би бути діагностовані. Як наслідок виникає необхідність обґрунтування доцільності добору певної сукупності показників за виявом яких можна чітко і прозоро з незначною статистично припустимою похибкою з'ясувати рівень розвитку загальнопрофесійних компетентностей викладача вищої школи.

Фахівці Національного університету біоресурсів і природокористування України (керівник проекту В.І. Ковальчук) розробляють проект, який дозволить виявити рівень розвитку загальнопрофесійних компетентностей викладача ВНЗ.

Метою проекту є обґрунтування моделі вивчення рівня розвитку загальнопрофесійних компетентностей викладача вищого навчального закладу на основі створення відповідного програмно-діагностичного комплексу.

Програмний комплекс – це набір взаємодіючих програм, які узгоджені за функціями і форматами, мають одноманітні й чітко визначені інтерфейси та утворюють завершений інструментарій для розв'язання широкого спектру задач. Платформою для створення та використання програмного комплексу буде середовище MOODLE, яке вже понад 10 років інтегроване в освітній процес НУБіП України. В університеті існує кілька наукових шкіл із дослідження проблем діагностування та оцінювання загальних і фахових компетентностей майбутніх спеціалістів вищої кваліфікації. Інструментальна складова програмного комплексу буде поєднувати як використання багатовибіркових, матричних тестових завдань, завдань на відтворення послідовності, так і компетентнісно-орієнтованих проблемних ситуацій для здійснення діагностики рівня розвитку загальнопрофесійних компетентностей викладача вищої школи. Створення програмно-діагностичного комплексу, що включає розмаїтість завдань, задач, тестів і ситуацій для розв'язання, як результат реалізації запропонованого проекту, уможливить удосконалення процесу здобуття верифікованого знання та даних щодо актуального рівня розвитку відповідних компетентностей науково-педагогічних працівників університету за максимально коротких часових витрат.

Обґрунтування моделі вивчення рівня розвитку загальнопрофесійних компетентностей викладача вищого навчального закладу на основі створення відповідного програмно-діагностичного комплексу стане відображенням практичної реалізації положень компетентнісного, як провідного, та актуальних загальнонаукових і педагогічних підходів, а саме: синергетичного, інтеграційного, системного, комплексного, діяльнісного, ресурсного, особистісно-орієнтованого, суб'єктного, акмеологічного підходів та їх контамінаційних поєднань.

Висновки і перспективи (Discussion). Одним з основних наслідків застосування запропонованого програмного комплексу є підвищення якості освіти у ВНЗ України, що виступає пріоритетним завданням системи вищої освіти у реаліях сьогодення. Значна кількість ВНЗ України не має власного програмного забезпечення для діагностики розвитку професійних компетентностей своїх випускників. Це призводить до необ'єктивних істотних витрат часу, особистісно-професійних ресурсів власних експертів. Запропонований авторами проекту програмний комплекс дозволить зекономити десятки тисяч гривень бюджетних коштів на ро-

зробку діагностичних методик і дозволить ВНЗ України використовувати стандартизований інструментарій, незалежно від переліку спеціальностей, які представлені у кожному з них.

Вітчизняна та світова наука можуть використовувати очікувані результати у таких напрямках:

1) для безпосередньої реалізації в умовах освітнього процесу конкретного вищого навчального закладу України;

2) для розробки власних моделей діагностики та впровадження їх у навчальних закладах, які працюють з особливим контингентом (обдаровані студенти, студенти заочної та дистанційної форм, які навчаються без відриву від виробництва);

3) для подальших наукових досліджень щодо адаптації отриманих авторами проекту результатів до умов системи професійно-технічної освіти;

4) для розробки пропозицій до низки законодавчих актів щодо впровадження апробованих діагностичних інструментів до традиційних методик зрізів знань студентів та методик відбору персоналу роботодавцями.

Перспективами подальших досліджень стане апробація моделі вивчення рівня розвитку загальнопрофесійних компетентностей викладача вищого навчального закладу на основі створення відповідного програмно-діагностичного комплексу.

Список використаних джерел

1. Ефремова Н.Ф. Формирование и оценивание компетенций в образовании. Монография. – Ростов-на-Дону, «Аркол», 2010. – 386 с.

2. Методические рекомендации по проектированию оценочных средств для реализации многоуровневых образовательных программ ВПО при компетентностном подходе /В.А. Богословский, Е.В. Караваева, Е.Н. Ковтун, О.П. Мелехова, СЕ. Родионова, В.А. Тарлыков, А.А. Шехонин. - М.: Изд-во МГУ, 2007. - 148 с.

3. Методология TUNING: компетентностный подход при определении содержания образовательных программ [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: http://www.unn.ru/books/met_files/gor_pon_rus_activ.pdf.

4. Рамен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие, реализация / Пер. с англ. – М., «Когито Центр», 2002. – 396 с.

5. Stoof A., Martens R. L., van Merriënboer J. J.G. Что есть компетенция? Конструктивистский подход как выход из замешательства: Пер. с англ. Е. Орел. 2004. <http://www.ht.ru/press/articles/print/art26.htm>.

6. Toohey, Susan. Beliefs, Values and Ideologies in Course Design. In: S. Toohey, Designing Courses for Higher Education (pp. 44-69), Buckingham: SRHE & Open University, 1999).

References

1. Efremova, N. F. (2010) Formirovaniye y ocenivaniye kompetencyj v obrazovanii. Monografiya. Rostov-na-Donu, «Arkol», 386.

2. Boghoslovskiy, V.A. , Karavaeva, E.V., Kovtun, E.N., Melekhova, O.P., Rodyonova, S.E., Tarlykov, V.A. , Shekhonyn, A. A. (2007) Metodycheskiye rekomendacyy po proektyrovaniyu ocenochnykh sredstv dlja realizacyy mnogourovnevnykh obrazovatelnykh programm VPO pry kompetentnostnom podkhode.M.: Yzd-vo MGhU, 148.

3. Metodologiya TUNING: kompetentnostnyj podkhod pry opredelenii sodержaniya obrazovatelnykh programm [Elektronnyj resurs] – Rezhym dostupu do resursu: http://www.unn.ru/books/met_files/gor_pon_rus_activ.pdf.

4. Ramen Dzh. (2002) Kompetentnostj v sovremennom obshhestve: vyjavlenye, razvytye, realizacyya / Per. s anghl. – M., «Koghyto Centr», 396.

5. Stoof, A., Martens, R. L., van Merriënboer, J. J.G. (2004) Chto estj kompetencyja? Konstruktyvystskiy podkhod kak vykhod yz zameshateljstva: Per. s anghl. E. Orel. <http://www.ht.ru/press/articles/print/art26.htm>.

6. Toohey, Susan. (1999) Beliefs, Values and Ideologies in Course Design. In: S. Toohey, Designing Courses for Higher Education (pp. 44-69), Buckingham: SRHE & Open University.

ОЦЕНКА УРОВНЯ РАЗВИТИЯ ОБЩЕПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В.И. Ковальчук

Аннотация. В статье рассмотрена проблема оценки уровней сформированности профессиональных компетенций будущих преподавателей высших учебных заведений. Обоснована необходимость создания модели диагностирования уровней развития обще- профессиональных компетенций научно-педагогических работников на основе создания соответствующего программно-диагностического комплекса. Раскрыта сущность программного комплекса как целостности взаимосвязанных программ, согласованные по функциям и форматами, имеют одинаковые и четко определенные интерфейсы и образуют завершённый инструментарий для решения широкого спектра задач.

Ключевые слова: компетентность, компетентности, компетентностный подход, общепрофессиональные компетентности, оценка компетентности, программно-диагностический комплекс, средства оценивания компетенций.

DEVELOPMENT LEVEL EVALUATION OF GENERAL PROFESSIONAL COMPETENCES OF FUTURE TEACHERS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

V.I. Kovalchuk

Abstract. The article covers the issue of evaluating the level of the development of professional competences of future teachers of higher educational institutions.

Within the context of realizing the provisions of competency approach as of the paradigm-defining one in the education of information society backed by the trajectories and strategies of sustainable development of globalized civilization, the practically-oriented aspect is singled out, which foresees the accuracy and transparency in defining the minimally required totality of professional competences of the higher qualification expert on the whole and teacher of the higher educational institution in particular. It substantiates the topicality of the issue of creating diagnostic software solutions complex for studying the development level of professional competences of future teachers of higher educational institutions. The present article proves the necessity of creating the model for studying the level of the development of professional competences of future teachers of higher educational institutions on the basis of relevant diagnostic software solutions complex. Software complex is a set of interacting application programs, which are coordinated by functions and formats, have uniform and distinct interfaces and constitute a finished tool for solving a wide range of tasks. Systematic evaluation of competences with the aim of identifying the level of student's development should be carried out by means of comparing the received data with the prescribed norms, mean quantities or by means of comparing them with the results of previous diagnostic procedures. The experts of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (headed by Kovalchuk V. I.) are developing a project, which will allow to identify the level of general professional competences of the teacher of HIEs.

Keywords: competence, competencies, competence approach, general professional competences, competence evaluation, diagnostic software complex, instruments of competence evaluation.

УДК 378.22.015.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА ЗНЗ

В.І. КОВАЛЬЧУК, доктор педагогічних наук, доцент

E-mail: shuparka@list.ru

В. Р. ОГОРОДНІК, магістр II року навчання

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: nikaogorodnik@ukr.net